

А-43 Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.— Вип. III. — Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. — С. 28-36.

УДК 376.016:34

А.М. Гаман

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПОДАЛЬШОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ

В статті відображено особливості формування правової освіченості як одного з важливих аспектів подальшої соціалізації розумово відсталих школярів.

Ключові слова: розумово відсталі діти, правова соціалізація, правова освіченість, суспільна підтримка, особистість.

В статье отображены особенности формирования правовой образованности как одного из важных аспектов дальнейшей социализации умственно отсталых школьников.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, правовая социализация, правовая образованность, общественная поддержка, личность.

Формування правової освіченості як одного з важливих аспектів подальшої соціалізації осіб з інтелектуальною недостатністю.

Серед аспектів всебічного розвитку розумово відсталої особистості зокрема та особистості в цілому значне місце посідає висока правова культура. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідно поводитись не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Важливим напрямом правової політики в демократичних державах є створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод, забезпечення їм доступу до права, що означає можливість одержувати достатньо правової інформації та належну юридичну допомогу.

Необхідним елементом доступу громадян до права є правова освіченість, що, насамперед, має правозахисний зміст, але водночас формує і позитивне ставлення громадян до державних інститутів. Правова освіченість – новий напрям у педагогічному забезпеченні правової соціалізації і правової культури дітей з вадами інтелекту. У сучасних умовах правова освіченість набула глобального характеру.

Правову освіченість тривалий час не розглядали як окремий вид

освіченості. Її традиційно пов'язували з ідейно-політичним розвитком суспільства.

© Гаман А.М.

Питання правової освіченості дітей з вадами інтелектуального розвитку-важливий напрямок розвитку сучасної спеціальної педагогічної теорії та практики.

Актуальність даної проблеми визначається такими вимогами, як соціальним значенням для сучасного суспільства та станом наукових досліджень. Перехід України в режим інноваційного розвитку прискорює процеси реформування спеціальної освіти.

Зрозуміло, що формування правової освіченості в шкільному курсі навчання повинно розпочинатися в початкових класах проте, слід зауважити, що дослідження в цій галузі фактично зупинились на роботі з дітьми в яких інтелект - в нормі, не розроблена концепція правового освітнього процесу та, власне, і системи вивчення прав людини у допоміжній школі для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.

Зазначена проблема була предметом спеціальних досліджень правовиховного змісту в загальноосвітніх школах у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Т. Авдулов, І. Бех, А. Гальперін, Ж. Піаже, Г. Запорожан, В.Обухів, Л. Твердохліб, С. Фалько та ін.

Першопочатки правової освіченості було закладено в ідеях морального розвитку особистості у працях Ж. Піаже, Г. Песлалощі, Ж. Руссо, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

Особливо гостро стоїть проблема правової освіченості школярів, які потребують корекції розумового розвитку. Вивчаючи дану проблему, дослідники звертають увагу на недостатній розвиток правової свідомості у розумово відсталих дітей, труднощі у засвоєнні правових знань та адекватне їх застосування у власній поведінці, взаємовідносинах із ровесниками, формуванні позитивного життєвого досвіду, вирішенні життєвих ситуацій у соціальному середовищі (Л. Виготський, А. Рау, Г. Дульнєв, В. Кащенко, М. Матвєєва, М. Певзнер, А. Селецький, О. Северов, В. Синьов та інші).

Проблема соціальної поведінки дітей з вадами інтелекту вивчались у корекційній педагогіці (В. Бондар, О. Гаврилов, С. Миронова, А. Висоцька, Т. Власова, І. Єременко, Л. Щипіцина, Ж. Шиф, О. Ляшенко та ін.).

Проте питання формування правової освіченості як одного з важливих аспектів подальшої соціалізації осіб з інтелектуальною недостатністю в самостійному житті – чітко не відстежується в сучасній дефектологічній науці.

Зробимо спробу відшукати точки дотику та окреслити види взаємодії та співіснування таких понять, як " правова освіченість" та "соціальна адаптація" в процесі формування особистості розумово відсталої дитини.

Звичайно, що на розвиток соціальної адаптації розумово відсталих впливають індивідуальні психічні ознаки особистості (мислення, увага, пам'ять, почуття); характеристики темпераменту (інтенсивність, темп реакції, ригідність, пластичність); риси характеру особистості (цікавість, відповідальність, комунікабельність, працелюбність чи ледачість).

Не можна переоцінювати вплив психіки на соціальну адаптацію людини, оскільки причини, що спричиняють соціальну адаптацію і визначають її сутність, перебувають у соціальній сфері.

Процес соціальної адаптації безперервний. У навколишньому середовищі постійно відбуваються зміни соціальної дійсності, що, безперечно, потребує нових способів пристосування індивіда. Соціальна адаптація здійснюється з різною мірою інтенсивності.

Важливою частиною соціалізації розумово відсталі особистості є правова освіченість та правова соціалізація, зміст якої полягає в засвоєнні особистістю з вадами інтелекту правових цінностей, перетворення їх у норми свого життя і поведінки, в особисті якості і особливості психології.

Соціально – правова освіченість розумово відсталих осіб – створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на опанування і засвоєння молодим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій [1; 3; 5].

Соціально-правова освіченість розумово відсталих осіб здійснюється у процесі взаємодії особистості в різних відносно автономних сферах життєдіяльності:

- освіта, яка включає систематичне корекційне навчання;
- організація соціального досвіду людини, яка здійснюється завдяки участі дитини в різних формалізованих та неформалізованих об'єднаннях (клас, гурток, компанія однолітків, сусідство, тощо);
- індивідуальна допомога – свідома спроба інших осіб (батьків, вчителів, близьких, друзів) допомогти розумово відсталій дитині набути певних знань, навичок для задоволення власних потреб та потреб інших людей; це сприяє усвідомленню дитиною своїх можливостей, розвитку, до певного рівня, самосвідомості та самоствердження, почуття приналежності до певної групи та соціуму.

Соціально-правову освіченість забезпечує суспільство та держава в організаціях, що спеціально створені для її здійснення (школа, мережа позашкільних закладів, дитячі та молодіжні організації), а також в тих, де виховання не є провідною функцією (армія, виробництво, громадські об'єднання). Роль держави в організації соціально-правової освіченості полягає в тому, що вона не тільки створює її інфраструктуру, але насамперед формулює завдання соціального виховання, закріплені в

державних програмах та документах (Державна національна програма "Освіта") і визначає його структуру та зміст [1; 5].

Провідним завданням соціального виховання в кожному суспільстві є створення оптимальних умов для найбільш ефективної соціалізованості особистості.

На механізми регулювання правової освіченості впливає соціальне середовище як сукупність соціальних умов. Зміни у виховному процесі обов'язково зумовлені реформами у структурі та функціонуванні соціального середовища.

Соціально-правова адаптація – складник процесу соціалізації розумово відсталої особистості. У широкому значенні саме поняття адаптації трактують як пристосування організму до умов існування. У соціальній педагогіці категорія соціальної адаптації – це процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, вид взаємодії особистості чи соціальної групи із соціальним середовищем [1; 3; 5].

Правова соціалізація розумово відсталої особистості – це формування можливостей особистості до життєдіяльності в суспільстві на основі засвоєння нею соціальних цінностей і способів позитивної поведінки.

Правова соціалізація розумово відсталої особистості – це процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах. Правова соціалізація неможлива без активної участі самої людини в процесі засвоєння численних цінностей, понять та навичок, які формують її повсякденне життя [1].

Правова соціалізація кожного вікового періоду життя людини має свої специфічні особливості, а в розумово відсталих осіб залежить ще й від рівня вираженості вади, структури дефекту.

Правова соціалізація відбувається через взаємодію з величезною кількістю різних умов та впливів середовища.

Соціалізація кожної людини триває впродовж всього її життя, але найбільш важливі для формування особистості процеси відбуваються від народження до ранньої дорослості. У цей період можливі деформації, які називаються асоціалізацією.

Індивідуальні причини зародження і розвитку в деяких людей відхилень від поведінки, які закінчуються злочинами, майже завжди пов'язані з її педагогічною запущеністю внаслідок низького рівня і деформації освіти, виховання, навчання і розвитку. Юристові, який приймає те чи інше рішення, необхідно завжди виокремити і оцінити

педагогічні властивості людини, які необхідно враховувати і коригувати.

Серед основних напрямів соціалізації особистості – правова соціалізація, що передбачає вироблення ціннісно-нормативної орієнтації особистості, яка сприймає приписи суспільних норм як власні життєві установки [2].

Правова соціалізація передбачає:

- засвоєння критеріїв оцінювання юридичних ситуацій;
- вивчення законів і соціальних вимог, які визначають міру можливостей і належної поведінки в суспільстві;
- усвідомлення своїх прав і обов'язків та способів їх реалізації;
- засвоєння необхідних соціальних навичок через правове навчання, правову освіту.

Результат правової соціалізації – правова сформованість особистості, її правова психологія. У педагогічному аспекті це пов'язано із правовою сформованістю властивостей, тобто наявністю в них правових складників:

- правової освіти;
- правової вихованості;
- правової навченості;
- правового розвитку.

Найвищий щабель проявів їх сформованості – правова культура особистості. Правова соціалізація може здійснюватись у різних формах, серед яких:

а) стихійне сприйняття права, яке ґрунтується на власному правовому досвіді особи, епізодичному ознайомленні з відповідними нормативними матеріалами тощо;

б) організований цілеспрямований вплив на правосвідомість з боку держави та громадських об'єднань, який полягає у традиціях видання професійно підготовленої правової літератури, в організації "круглих столів", виступів у засобах масової інформації на правову тематику тощо;

в) самостійне систематичне вивчення розумово відсталою особою текстів нормативно-правових актів, коментарів до них та іншої спеціальної юридичної літератури [2, 5] – потребує допомоги та корекції.

Провідне завдання правової соціалізації – забезпечити правомірну поведінку розумово відсталої особистості, що передбачає формування і розвиток у неї правової культури, правового виховання, правосвідомості.

Фактори, під впливом яких здійснюється правова соціалізація розумово відсталої особистості можна подати у наступній таблиці (див. табл. 1):

Таблиця 1

**Фактори, під дією яких відбувається
правова соціалізація розумово відсталих осіб**

Фактори формування правової соціалізації розумово відсталої особистості																		
Внутрішні				Зовнішні														
				Соціально-економічні				Найближче оточення				Правова освіченість						
Фізичні	Психічні	Структура дефекту	Рівень вираженості вади	Матеріальні	Культурні	Політичні	Сім'я	Колектив	Вулиця	Поселення	Правова освіта	Правова вихованість	Правова навченість	Правовий розвиток	Правова культура	Власний правовий досвід	Організований правовий простір	Правосвідомість

Отже, правова соціалізація – це двосторонній взаємозумовлений процес, який включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду (як соціальне середовище впливає на людину через її входження в систему соціальних зв'язків), а з іншого боку – відтворення соціального досвіду (як сама людина впливає на середовище власною діяльністю). У процесі взаємодії людини і середовища формується унікальна, неповторна особистість. Правова соціалізація – важливий процес формування особистості. Як зазначає Н.І.Головко, у процесі правової соціалізації людина:

- засвоює соціальні норми, соціальну дійсність;
- опановує способи виконання соціальних ролей, навички суспільної поведінки;
- отримує можливість функціонувати як повноправний член суспільства [2;5; 6].

Основними завданнями правової соціалізації розумово відсталих осіб є:

1. формування системи знань, умінь, навичок, рис особистості;
2. формування у розумово відсталих сталих звичок поведінки.
3. корекційне фізичне, трудове та політтехнічне, моральне, естетичне виховання розумово відсталих дітей.

Серед принципів правової соціалізації варто виділити наступні:

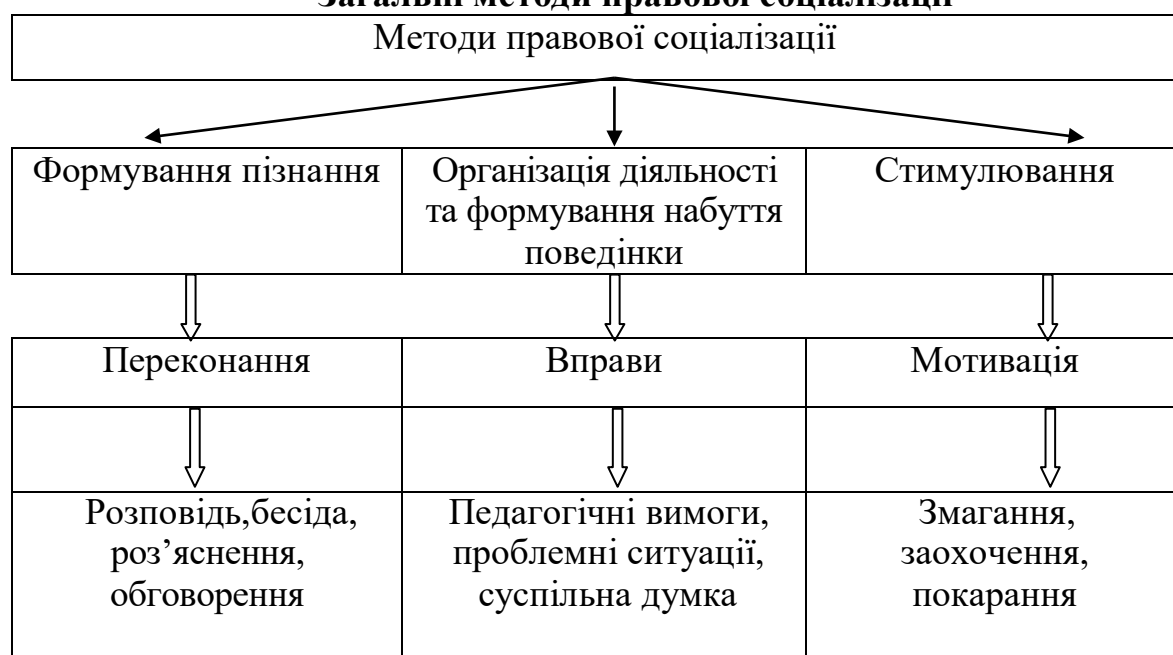
- суспільна спрямованість;
- зв'язок з життям, з працею;
- опора на позитивне;
- гуманізація;

- Особистісний підхід;
- корекційна спрямованість;
- єдність виховних впливів.

Методи правової соціалізації – це шляхи заданої мети виховання. Стосовно до шкільної практики можна сказати також, що методи – це засоби впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку розумово відсталих дітей з метою формування у них заданих метою якостей. Мету виховання можна досягти різними шляхами. Їх стільки, скільки може знайти кожен олігофренопедагог, працюючи зі своїми вихованцями, опираючись саме на ті шляхи які використовували раніше нас. Ці шляхи є загальними методами (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Загальні методи правової соціалізації

Важливим змістом правову соціалізацію розумово відсталого дитини наповнюють такі напрямки роботи:

1. Створення сприятливих умов для розвитку здібностей та реалізації можливостей особистості;
2. Формування у дітей правової культури:
 - набуття дітьми правових знань;
 - транспортування правових знань у сталі звички діяти відповідно до законів;
 - формування умінь захистити свої права, знань про те, куди необхідно звернутися, коли порушуються права.
3. Формування у дітей моральних якостей:
 - набуття дітьми моральних знань;
 - транспортування моральних знань у сталі звички поведінки діяти відповідно до норм моралі.
4. Попередження порушення законних прав та свобод дітей:

- інформування батьків та осіб, що їх замінюють про законні права та свободи дітей;

- інформування педпрацівників про законні права та свободи дітей.

Іноді загальні методи виховання можуть виявитися малоефективними в роботі по формуванню правової соціалізації розумово відсталої дитини, тому перед олігофренопедагогом завжди стоїть завдання знайти нові, ще невідомі шляхи, які максимально відповідають конкретним умовам виховання, дозволяють швидше і з меншими зусиллями домагатися наміченого результату. Конструювання, вибір і правильне застосування методів виховання – вершина професіоналізму. Знайти вірні шляхи, максимально відповідним умовам конкретного процесу в формуванні правової соціалізації розумово відсталих школярів складно.

Однак створити принципово новий метод виховання жодному вчителю неможливо. Задача удосконалення методів існує постійно, і кожний педагог в міру своїх сил і можливостей її вирішити, вносячи в розробку загальних методів виховання свої приватні зміни, доповнення, відповідні конкретним умовам виховного процесу. Такі приватні удосконалення методів будуть називатися прийомами формування правової соціалізації розумово відсталих школярів. Прийом – це частка загального методу, окрема дія, конкретне поліпшення. Коли такі прийоми починають використовувати інші педагоги, то поступово прийоми можуть перетворитися в методи.

Вибір методу – це завжди пошук оптимального шляху виховання.

При виборі методів формування правової соціалізації розумово відсталих школярів потрібно врахувати такі умови:

- 1) методи повинні відповідати меті та завданням;
- 2) методи повинні бути ув'язані не зі змістом взагалі, а з конкретним змістом, ситуацією, подією;
- 3) вік дітей та їх вікові особливості;
- 4) рівень сформованості дитячого колективу;
- 5) індивідуальні й особистісні особливості розумово відсталої дитини;
- 6) умови виховання (або педагогічна ситуація);
- 7) засоби виховання. Це наочні приладдя, засоби масової інформації, види діяльності (ігрова, навчальна, трудова), педагогічна техніка (мова, міміка, рухи) тощо;
- 8) рівень педагогічної кваліфікації вчителя;
- 9) час виховання (скільки є часу для досягнення поставленої педагогічної мети);
- 10) очікувані наслідки: потрібно уявляти яким буде наслідок від використання обраного методу.

Методи формування правової соціалізації розумово відсталих школярів є загальноприйнятими:

- переконання (пояснення, вселяння, порада);
- особистий приклад;

- заохочення;
- покарання.

Ефективними засобами в роботі з формування правової соціалізації розумово відсталого дитини будуть слово, духовний та моральний клімат, сімейний побут, фольклор, праця, навчання, природа, режим дня, ігри й іграшки, Список використаних джерел, музика, свята, фізична культура і спорт, суспільна думка, засоби інформації, реліквії, тощо.

Список використаних джерел

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. – К.: Знання, 2003. – 124 с.
2. Головка Н.І. Правова педагогіка : Навчальний посібник . – К.: МАУП, 2007. – 248 с.
3. Капська А.Й. Соціальна робота з дітьми та молоддю: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. – К.: Вища школа, 2001. – 253 с.
4. Лукашевич М.П. Соціалізація: виховні механізми і технології. – К.: МАУП, 1998. – 234 с.
5. Соціальна педагогіка: підручник / за ред. А.Й. Капської. – К.: Освіта, 2003. – 645 с.
6. Соціальний захист та охорона прав дитини: науково-методичні рекомендації / Укладачі: І.А. Серова, В.Л. Адрієнкова, С.В. Белаш, С.Л. Міронюк. – Луганськ: СПД Резніков, 2008. – 234 с.

In the article the features of forming of legal formed are exposed as one of important aspects of further socialization mentally of backward schoolchildren.

Keywords: mentally backward children, legal socialization, legal formed, public support, personality.